
Ráncos gyászbogár

Probaticus subrugosus (LACORDAIRE, 1863)

Védelmi kategória: Nem szerepel a Természetvédelmi Világszövetség (IUCN) által felállított, a veszélyeztetett fajokat tartalmazó listán. Az Európai Unióban Natura 2000 jelölőfaj. Magyarországon 1988 óta védett, 2003 óta *fokozottan védett*, pénzben kifejezett értéke 100 000 Ft.

A faj életvitele: A ráncos gyászbogár erősen kötődik a löszpusztagyeppekhez, különösen sok előfordulása ismert a kunhalmokon. Röpképtelen, sztyepperedetű faj, amely főként száraz, löszös termőhelyeken fordul elő. Lárvjának fejlődése nem teljesen ismert, az feltehetőleg a talajban fejlődik, gyökerekkel táplálkozik, majd a bábozódást és kifejlett állapotot követően az imágók tavasszal jelennek meg, és elsősorban elhalt növényi részeket fogyasztanak. Az imágók éjszakai aktivitásúak, nappal rejtkehelyeken húzódnak meg. A párzásra már viszonylag korán, márciustól sor kerül, a nőtények számos, vastagabb, üreges növény szárba helyezik petéiket. A teljes fejlődési ciklus egy évnél hosszabb is lehet.

Elterjedés és állománynagyság: A ráncos gyászbogár elterjedési területe a Kárpát-medencétől a nyugat-kazahsztáni Uralszkgig, valamint Dél-Oroszországig terjed, ahol a faj a sztyeppövben él, főként löszpusztagyepken, és sokszor fordul elő kunhalmokon. Egyes országokban, például Szlovákiában, kihaltnak tekintik, Bulgáriában viszont szélesebb körben elterjedt, hazánkban azonban – elsősorban friss előfordulási adatoknak köszönhetően – jelenleg több populációja ismert, főként pannon löszgyep élőhelyekhez kötődnek. Magyarországon a faj legnagyobb állományai Békés, Borsod-Abaúj-Zemplén, Hajdú-Bihar és Fejér vármegyében ismertek. Különös figyelmet érdemelnek elterjedése szempontjából a kunhalmok, amelyeknek elszigetelt löszgyepfoltjai az utolsó menedékhelyei lehetnek; ezeket legtöbbször intenzíven művelt mezőgazdasági területek veszik körül.

A hazai felmérések eredményei szerint a faj populációdinamikája jelentős területi és évenkénti ingadozást mutat. Két részletesen vizsgált területen (Orosháza-Tatársánc és Battonya-Tompapuszta) élőhely-speciális vizsgálatok, hőmérséklet-ingadozás és mikroélőhely-preferenciák alakítják a populációk térbeli eloszlását. Orosháza-Tatársánc területén 2018–2024 között összesen 336 példányt sikerült kimutatni éjszakai hálózással és vizuális kereséssel, míg Battonya-Tompapusztán hat év alatt 194 egyedet észleltek, miközben az egyes évek között óriási különbségek voltak (3–82 példány/év).

A kunhalmon élő populációikban akár egy 0,3 hektáros gyep is elegendő lehet a hosszú távú fennmaradáshoz, bár ezek a kis területek rendkívül sérülékenyek, mezőgazdasági munkálatoknak és vegyszeres szennyezésnek kitéttek. A ráncos gyászbogár jelenleg ismert hazai állományai néhány tucat izolált populációból állnak, de a rejtett életmód miatt valószínűleg további, még feltáratlan élőhelyeket is magukban foglalnak.

A faj jelenlétének és állománynagyságának megállapítására a leghatékonyabb módszer az éjszakai hálózás és vizuális keresés, amely a tenyésztési időszakban (április–május) akár egy nagyságrenddel több példány előkerülését teszi lehetővé a klasszikus talajscapadás mintavételhez képest. Kedvező élőhelyeken a populációsűrűség akár 25 példány/100 m² is lehet, de egyes években és a különböző területeken nagyon változó állománynagyság jellemzi.

A ráncos gyászbogár kisebb példányai emlékeztetnek a mindenütt gyakori sároshátú gyászbogárra (© Bérces Sándor)

Ezek alapján a ráncos gyászbogár elterjedése a Kárpát-medencében szigetszerű, a populációk kis, izolált foltokban maradnak fenn, de megfelelő természetvédelmi kezeléssel hosszabb távon is fenntarthatók.

Veszélyeztető tényezők: A legjelentősebb veszélyeztető tényező az élőhelyek feldarabolódása, illetve megszűnése. A löszgyepek nagy része mára beszántásra vagy beépítésre került, a még fennmaradt szigetek döntő többsége is mezőgazdasági környezetben található, erős bolygatásnak (permetezés, műtrágyázás) kitett terület. Egyre nagyobb veszélyt jelent a területek cserjésedése, az özönnövények terjedése, illetve a túlzott legeltetés és a szántók felől történő növényvédőszer-szennyezés.

A megőrzés érdekében szükséges és ajánlott tevékenységek: A ráncos gyászbogár hosszú távú megőrzése érdekében alapvető az élőhelyek fenntartása és a természetvédelmi szempontú élőhelykezelés. A legfontosabb a löszgyepfoltokhoz kötődő területek, különösen a kunhalmok megőrzése, továbbá a cserjésedés és az özönnövények visszaszorítása és a tavaszi égetés, kaszálás vagy legeltetés időzítésének pontos meghatározása és szigorú betartása annak érdekében, hogy ezek a pete- és lárvafejlődést a lehető legkevésbé károsítsák. A kaszálást vagy legeltetést úgy kell végezni, hogy maradjon megfelelő, kb. 15-20 cm magas száraz tarló. A minimálisra zsugorodott élőhelyein a téli legeltetést kerülni kell. Kaszálásnál fontos, hogy maradjanak bűvósávok vagy foltok, amelyek helyét évente lehet változtatni, illetve mindezen tevékenységek eredményeként magas tarlót kell hagyni, hogy legyen mibe petézniük a nőstényeknek.

Ajánlott irodalom: DANYIK *et al.* 2020, MERKL 2014a

DANYIK TIBOR & BÉRCES SÁNDOR